

Trykket i Klassekampen lørdag 2. mai 2015.

Axel Jensen: En enmanns beatgenerasjon

Av Petter Mejlænder

Da Axel Jensen (1932-2003) startet sitt forfatterskap var han ikke inspirert av den opprørske amerikanske beatgenerasjonen, den som banet vei for hippiene og de store motkulturelle strømningene etter andre verdenskrig. Likevel blir Axel Jensen omtalt som "den norske beatforfatteren". Hvorfor? Fordi tidsånden som preget beatgenerasjonen også preget hans forfatterskap.

Jazz og frihet er nøkkelordene. I beaten og Axel Jensen lå det en lengsel etter noe mer dypsindig menneskelig enn hva fulle hyller på supermarkedene kunne tilby. Frihet dreide seg ikke om etterkrigstidens maktpolitikk og rovdrift på naturressursene, men om fordomsfritt levesett og grensesprengende skaperevne.

Dessverre har det akademiske miljøet i Norge oversett beaten i Axel Jensens forfatterskap. Det er synd, for vår egen tid er på mange måter preget av de samme motsetninger og kunstneriske utfordringer.

Axel Jensens gjennombruddsroman *Ikaros* fra 1957 handler om en ung mann som ønsket seg "litt armslag på jorden (...) i en verden av roboter". Hans galskap var "angsten for å bli normal". Han ville ikke innordne seg etterkrigstidens strømlinjeformede forbrukerstat, der Vestens produksjons- og modernitetsverdier var toneangivende.

Den kalde krigen med økende opprustning var heller ikke hans bord. Løsningen på samtidens utfordringer lå helt andre steder enn i den politiske maktkampen. Svaret lå i det nesten symbolske "Østen", der indre erkjennelse angivelig kunne gi større spillerom til å skape et reelt menneskelig fellesskap.

For Jensen ble denne beatlengselen realisert da han i 1973, et halvt år etter at de møttes, giftet seg med Pratibha og ble ateistisk hindu, han som allerede i tenårene hadde latt seg begeistre av den skriveføre mystikeren Ivanovitsj Gurdjieff. I 1974 ga han så ut to bøker om India: Diktsyklusen *Onalila* og "romanen" *Mor India*. Og noe av det siste han gjorde her i livet var å gi ut en bok om sin ungdoms helt (*Guru*).

Til sammenlikning ga Allen Ginsberg (1926-1997) ut sine dagbøker fra India i 1970. Også Jack Kerouac (1922-1969) hadde en sterk dragning mot Østen og skrev en bok om Buddha. Slike eksempler åpner for å la Jensens posisjon som beatforfatter omfatte hele hans produksjon.

Den første fasen i hans forfatterskap består av romanene *Dyretemmerens kors* (1955), *Ikaros* (1957), *Line* (1959) og *Joacim* (1961). Det er særlig de to midterste som har vært knyttet til hans beat.

Ikaros handler om en ung nordmann som flykter inn i Saharas ørken for å finne svaret på livets egentlige gåter. Der finner han seksualiteten, skaperevnen, ensomheten og visdommen. Men det hele rakner og illusjonene brister, og han må begynne på'n igjen, litt klokere enn før.

Han vender tilbake til et nytt møte med Norge. Nå med forstand fra Vestens myte om Ikaros, han som kom for nær solen (idealet/drømmen?) og døde.

Line handler om kulturkollisjonen mellom den hjemvendte tramperen og et tilsynelatende tøft og frihetssugent jazzmiljø i Oslo, der kjærlighetslengsel og frihetstrang kolliderer med besteborgerlighet. Også her går det riktig ille med drømmeren og det revolusjonen i menneskesinnet skulle åpne for. Liksom Kerouac krevde Jensen absolutt frihet og vågemot på vei mot "lyset", men druknet skuffelsen over ikke å finne den i alkohol.

I Axel Jensens andre fase endte lengselen i psykose og dophelvete. Midlene som skulle åpne dørene til paradiset var ikke så pålitelige som han hadde håpet. Slik var det også med flere av de amerikanske beatforfatterne. William Burroughs (1914-1997) er kanskje det beste eksempelet. Noen av hans viktigste bøker handler nettopp om dette, som likevel, akkurat som hos Axel Jensen, ble erkjennelser han kunne bære med seg videre.

I denne andre fasen, rundt 1970, tydeliggjøres Axel Jensens sterke samfunnskritiske engasjement – nok en beattendens. Han ville ikke lenger skrive "for borgerskapet", og satset på tegneserier sammen med sin venn Terje Brofos, bedre kjent som Pushwagner – en annen norsk beat. Sammen formulerte de en satirisk kritikk av Vestens forbruksvanvidd i den tegneserieinspirerte bildefortellingen

En dag i familien Manns liv, som ble vist første gang på Høvikodden i 1980.

Eksemplene viser at Axel Jensen sto nærmere Kerouac enn tenåringsrebellen D. J. Salinger, som Jensen vanligvis knyttes til. Vi finner den samme samfunnssatiriske harselasen i samlingen *Og resten står skrivd i stjernene* (1995) fra Axel Jensens siste fase – også den gitt ut i samarbeid med Pushwagner (som på det tidspunktet holdt på å gå til grunne i dop).

Da Axel Jensen ble intervjuet om sitt forhold til beatgenerasjonen i februar 1983 sa han at Burroughs var årsaken til at han hadde skrevet så få bøker. Burroughs inspirerte ham nemlig til ”bakevjer av årevis litterære eksperimenter som til slutt har endt i papirkurven”. Ironisk nok skal man lete lenge etter et klarere bevis på Jensens åndsslektskap med den amerikanske beatforfatteren.

Jensen ble også konfrontert med påstanden om at han hadde plagiert Jack Kerouac med *Line*. Det avviste han som nonsens fordi han ikke hadde lest Kerouac på den tiden.

Men Jensen var enig i at de var preget av samme tidsånd. Forskjellen var bare at Jensen aldri var med på et generasjonsopprør, ganske enkelt fordi han var alene om sitt kunstneriske opprør på 1950-tallet: ”Jeg var en enmannshipie, på et enmannskorstog ...”

Dette enmannskorstoget, inspirert av jazzens rytmer, som modell for de språklige, og en overhengende atomtrussel, er – tross Axel Jensens protest – karakterisert som beat: Wikipedia kaller *Ikaros* ”Axels bidrag til beatbevegelsen”. Jan Christian Mollestad, som formet *Trollmannen i Ålefjær* i 1993 og dokumentarfilmen *Trollmannen Axel Jensen* i 2012, omtaler Jensen som ”en enmanns beatgenerasjon”. Og Gateavisa, der Axel var inspirator, fødselshjelper og guru allerede på slutten av 1960-tallet, karakteriserer ham som ”Norges beatgenerasjon i egen person”. Dagbladets Fredrik Wandrup går enda lenger med merkelappen ”kosmisk beatbohem”.

Slikt har gått det akademiske miljøet hus forbi. Dessverre også ved Universitetet i Agder, som har den beste beatkompetansen i landet.

Sigmund Ro har vel skrevet den grundigste norske presentasjonen av beatforfatterne i *Rebeller i paradiset* (2010). Han legger vekt på deres kritikk av kombinasjonen puritanisme og konsumkapitalisme. I

tillegg kom en autoritær bølge med militarisering, kombinert med sentralisering av makt i byråkrati og big business.

Etter andre verdenskrig utviklet USA seg til å bli "en nasjonal sikkerhetsstat", skriver Ro. Beatforfattere skrev om "krigerstaten" som skjulte seg bak en liberal og demokratisk retorikk, som i realiteten dekket over ensretting, kulde og umenneskelighet. USA ble et eneste stort supermarked, som så på forbruk som frelse.

Axel Jensen, som elsket bebopen så høyt at han i tenårene skrev en bok om jazz, kjente disse tendensene på kroppen. Han ble allerede ved fødselen plassert i arverekken utenfor bestefarens direktørkontor, men brøt over tvert med dette "helvete" og valgte ordets og erkjennelsens frihet fremfor kjøttimperiet. Dét var hans enmannsrevolusjon.

Vennene forsto ikke hva han bablet om da han leste Kant og Jung på Nasjonalbiblioteket, og de skjønnte lite av hans lange kronikker i Morgenbladet, og ingen klarte å følge ham til veis ende da han forlot Norge med kurs for Tibet. Norge var et fengsel befolket av idioter. I avskjedsbrevet til faren skrev han: "Frihet! Det største av alle ord! Farvel!" Så ga han seg ut på veien, liksom de andre beatforfatterne.

Axel havnet i Nord-Afrikas ørken da han var 21 år, et halvt år før William Burroughs ankom kontinentet i januar 1954. Burroughs kom faktisk til Tanger mens Jensen satt inne i ørkenen og skrev *sin* beattekst, med den samme lengselen som beatforfatterne, uten at han hadde den fjerneste ide om Burroughs. Men de møttes senere, og mimret om felles røtter.

Resultatet av Axels ensomme skriverier og erfaringer i ørkenen kom ut samme år som Beat-Bibelen *On the road*. Axels debut skjedde dermed samtidig som beatkulturen eksploderte i San Francisco. Og Axels "førdebut" på eget forlag, *Dyretemmerens kors* (1955), ble publisert før Ginsbergs *Howl* (1956).

Axel Jensen var dermed på god vei inn i beaten før beatbevegelsen materialiserte seg, og han fortsatte å leve "et liv uten røtter", slik Norman Mailer beskrev beatens forløper hipsteren i *Den hvite negeren*. Og han passer som hånd i hanske inn i Kerouacs outsiderdefinisjon av "beat": "... på bunnen og blakk, men full av indre overbevisning".

Den blakke Axel Jensen fyrte på peisen med fakturaer og møbler, men sluttet aldri å kreve det beste av seg selv som forfatter.

Teksten skulle være ekte årelating, den skulle svinge og dunke og føle seg frem liksom jazz. Først da var teksten sann. Der var han på linje med Burroughs, Kerouac og Ginsberg. Så problematisk ble denne utgytelsen at Axel måtte ha hjelp til å forme tusenvis av manussider til bok. Det var vel derfor livet ble hans aller beste beatroman.

Axel var også blakk da han gjennomførte sin siste flukt - til Ålefjær, hvor han ironisk nok ble forvandlet fra outsider til insider, samtidig som ALS-lammelsen tok kvelertak på ham – og beholdt det til han døde i 2003. Sånn sett led han en tilsvarende blandings skjebne som sine beatslektninger i USA.

Men Axel Jensen hadde en unik joker: Smilet, selvironien og en uutslukkelig humor, som preget hans krasse rapporter fra Nimbus, ikke minst den dystopiske samfunnskritikken i *Og resten står skrivd i stjernene*. Men også i *Guru* og livsberetningen *Livet sett fra Nimbus*, som jeg var så heldig å få skrevet for ham da han bare kunne bevege øynene.

Nå når kanskje vår vildeste beat og Axel-venn, Pushwagner, fyller 75 år passer det å minnes Axels inspirasjoner, som rammet ikke bare Pushwagner, men en hel generasjon, med Jan Kjørstad, Frans Widerberg og Dag Solstad som noen av de mest kjente drømmefangerne.

Petter Mejlænder er leder av Axel Jensen-selskapet og har gitt ut *Axel Jensen: Livet sett fra Nimbus* og fotoboken *Pushwagner x 75*.